

Otomobillerimiz var, Pizzalarımız da...: Deirde McCloskey ile Bir Söyleşi

Altuğ YALÇINTAŞ*

I.

University of Illinois at Chicago ve Erasmus University Rotterdam’da iktisat ve tarih profesörü olan Deirdre McCloskey’in iktisatçılar ve tarihçiler hakkında anlattığı hikayeler birçokları tarafından iyi bilinir. Lawrence R. Klein, Paul Samuelson ve Jan Tinbergen gibi ünlü iktisatçılar hakkında yazdığı sivri dilli eleştirilerini içeren *The Vices of Economists, the Virtues of the Bourgeoisie* (1996) adlı kitabında da bu hikayelere rastlayabiliyoruz. Son birkaç yıldır erdem felsefesi ve iktisatta ahlak alanında çalışan McCloskey bu kitabında – diğer başka birçok yerde olduğu gibi – iktisatçıların bugüne kadar sayısız günah işlediğini öne sürüyor ve bunu yine hikayelerle anlatıyor.

Benzer hikayeleri iktisatçılar bugüne kadar defalarca dile getirmişti ve hala da getirmeye devam ediyor. McCloskey’i diğerlerinden farklı kılsa, her şeyin diğerlerinden farkını oluşturduğunu düşündüğü *yazı üslubunda* gizli. İktisat, tarih ve felsefe alanında yaptığı katkılar hep bu doğrultuda bilinir McCloskey’in. Aynen şöyle yazıyor McCloskey:

---

* AÜ Siyasal Bilgiler Fakültesi İktisat Bölümü

İktisadın bugünkü durumu, karanlık bir gecede bir sokak lambasının altında sarhoş şekilde sürünmekte olan arkadaşına rastlayan şu adamın başına gelenlere benziyor: “Ne yapıyorsun burada?” “Anahtarlarımı arıyorum.” “İstersen ben de sana yardım edebilirim. Tam burada mı düşürdün anahtarlarını?” “Hayır burada değil, şu karşıda, karanlıkta düşürdüm. Ama ışık burada daha iyi, o yüzden burada arıyorum” (McCloskey 1996: 33).

Gerçekten de, üslup – içerikteki aynılığa rağmen – farklı olanı diğerlerinden ayırabiliyor ve onu yine diğerlerinden daha önemli yapıyor. Farkı fark eden okuyucu metni okurken ayrı bir keyif alıyor. Böylelikle, yazarı otorite (*author-ity*) olmaktan çıkarıyor ve onu da okuyuculardan biri yapıyor – her okuyucu gibi gözlemlerken hata yapan, diğer metinleri okurken eksik ve yanlış okuyan, en ucuz kitabın korsanda olduğunu bilen okuyucu gibi. Metin artık Kristal Kule'nin en tepesinden biz ölümlülerin arasına iniyor.

McCloskey'e göre sosyal bilimciler arasında üsluba en kayıtsız olanlar iktisatçılardır. Ve işte tam da bu nedenle Tanrı'nın gözünde en günahlılar onlardır.

II.

Kendisi de bir Chicago iktisatçısı – dolayısıyla günahların çoğundan sorumlu – olan McCloskey, *How to be Human, though an Economist* adlı kitabında kendisini mitolojideki Cassandra'ya benzetmişti (McCloskey 2003: 238-245). Mitolojiye göre, Cassandra Truva kralı Priam'ın kızlarının içinde en güzeliymiş. O kadar güzelmış ki Cassandra, Tanrı Apollo ona aşık olmuş ve onu bir Tanrıça yapmış. Hediye olarak ona geleceği öngörebilme yeteneği vermiş. Tüm bunların karşılığında ise Cassandra'dan bir takım cinsel tavizlerde bulunmasını istemiş. Ama reddetmiş Cassandra. Apollo da bunun üzerine Cassandra'yı lanetlemiş. Laneti de Cassandra'nın günahı ölçüsünde büyük olmuş. Apollo, Cassandra'dan isteği tavizleri alamayınca, verdiği hediyeği geri almamış ama ona bir hediye daha vermiş. Cassandra hala geleceği öngörebiliyormuş, *ama artık kimse ona inanmıyormuş*. Aşağıdaki hikaye McCloskey'in *The Secret Sins of Economics* (2002: 58) adlı kitabından:

Cassandra [*Kente hediye edilmiş tahta atı içeri sokmaya hazırlanan Truva'lı iktisatçıyla konuşurken*]: Durun! Bu atın içi düşman askerleriyle dolu. Eğer içeri alırsanız bütün Truva düşecek. Lütfen! Yapmayın!

Truvalı iktisatçı [*Alaycı bir tavırla*]: Tabii, tabii, ne demek istediğini çok iyi anlıyorum, sevgili Cassandra. Haklısın. Düşman askerleri, öyle değil mi? İçeriye girecekler, kent düşecek, falan filan... İktisatta niteliksel yöntemlerin yararsız

olduğunu da söylüyordun sen, yanlış mı hatırlıyorum? Çok teşekkür ederim öngörün için, gerçekten! Büyük bir katkı bu. Her zaman dinlemişimdir seni, Cassandra, bilirsin...

[Ardından meslektaşlarına döner.]

Tamamdır millet! Haydi açın kapıları da alalım şu tahta cenabeti içeri!

[Ve kapılar açılır.]

III.

Deirdre McCloskey 11 yaşında bir erkek çocuğu olduğu günlerden 53 yaşına kadar her gece yatmadan önce hayatında iki şeyin değişmesi için dua etmişti. Birincisi ertesi gün uyandığında kekeme hastalığından kurtulmuş olmayı, diğeri ise uzaklarda bir gün bir kız çocuğu olarak uyanmayı. Şimdi yakın çevresine ve akademideki öğrencilerine bu hikayeyi anlatırken iki dileğinden sadece bir tanesinin gerçekleştiğini söylüyor. Bunu söylerken de kekeleyemeye devam ediyor.

McCloskey'in geçtiğimiz aylarda Chicago University Press tarafından *Bourgeois Virtues: Ethics for an Age of Commerce* (2006) adlı dört ciltlik kitabının ilk cildi yayımlandı. Hollanda'da 2004 yılının Mayıs ayında düzenlediğimiz bir konferansta McCloskey'in savunduğu görüşü tartışmaya açmıştık (bkz: Yalçıntaş ve Klamer 2004). Açılış konuşması yaparken, yukarıdaki hikayeyi anlattığında dinleyicilerin içinde bulunduğu şaşkınlığa bir yenisini daha eklemişti McCloskey.

McCloskey iktisatçılar ve tarihçiler arasında tanıdık bir isim. Ancak kendisi hakkında bilinenler ve akademiye katkısı sadece yazdıklarıyla sınırlı değil.

Akademide yaşadıkları dışında, hayatında önemli bir dönemi *Crossing: A Memoir* (1999) kitabında yazıyor. Ancak bu kitabı ve kendi hayatı hakkında yazılıp çizilenler, modellemelerden başka ilginç hemen hemen hiçbir insani yani kalmayan birçok iktisatçıya ulaşamadı anlaşılabilir – McCloskey bunu *How to be Human, though an Economist* (2003) kitabında da belirtiyor. Görünen o ki, kendisi hakkında bilinenler ancak yakın çevresinin diğerlerine anlattığı birer şehir efsanesi olmanın ötesine gitmemiş.

Deirdre McCloskey, bir Chicago okulu iktisatçısıdır ve bunu her fırsatta tekrarlar. "Chicago Okulu" denilince iktisatçılar muhafazakarlığı ve ultra-liberal doktrini akıllarına getirirler hep. Gerçekten de şu anda Chicago Üniversitesi'nin iktisat bölümünde bulunan Gary Becker ve Milton Friedman gibi isimler – bu okulun

kurucuları arasında bulunan Thorstein Veblen ve John Dewey gibi akla pragmatist felsefe geleneğini getiren isimlerin aksine – “neo-liberal ideoloji”nin temsilcileri arasında sayılır (bu konuda bkz: McCloskey 1997). Deirdre McCloskey bu yüzden birçokları için hem bir muhafazakar hem bir ilerici, eskiden bir demokrat şimdi ise bir cumhuriyetçi, geçmişte bir sosyalist bugünlerde bir neo-liberal – ve 53’üne kadar bir erkek 64 yaşında ise bir kadın iktisatçı, tarihçi ve son yazdığı kitapla da bir felsefecidir. Entelektüel dünyanın yerleşik kelime ve cümleleriyle anlaşılması gerçekten çok zor kişisel tarihi, retorik alanındaki ezberi zorlayan çalışmaları ile birçok kişi için rahatsızlık verici bir durum.

IV.

“Hayatımda birçok şeyler oldum,” diyor Deirdre McCloskey, “bir sosyalist, bir pozitivist, bir erkek – ve derken şimdi de bir kadın.” Ardından da devam ediyor:

Ancak önceki hallerimin hiçbirinden pişmanlık duymuyorum. Hepsini olmak, öyle zannediyorum, bana Öteki için sempati duymamı sağladı. Ortaokul çağında bir futbolcudan kolejdeki sosyaliste, üniversite yıllarında bir sosyal mühendisten koca, baba ve ardından da şu yahut da bu alandaki üniversite profesörlüğüne kadar devam eden maceram kesinlikle çok enteresandı. Hatırlıyorum da ortaokul sekizinci sınıf öğrencisiyken babam nasıl da şaşırıp ve etkilenmişti danışman öğretmenim benim hem edebiyatta hem de matematikte çok kabiliyetli olduğumu ve dolayısıyla bu İki Kültür¹ başarıyla bir araya getirebileceğimi söylediğinde ... Yavaş yavaş eski halime döndüm ve dönmeye de devam ediyorum – önce birkaç on yıllığına edebiyat yönümü bir kenara bıraktım, ardındansa bilimde [iktisadi kastediyor] niceliksel yöntemler konusunda kendimi yetiştirdim ve su anda kendimi ikisini de incelemeye adadım. [Evet, öyle sanıyorum ki] birlik vardır ... Birlik iste bu parçalanmışlıktadır (Ziliak 2001: xxviii).

1942 yılında “Donald” ismiyle doğan Deirdre McCloskey şimdiye kadar iktisat, iktisadi tarih, iktisadi düşünce tarihi, feminizm, hukuk ve ahlak felsefesi alanında 20’nin üzerinde kitap ve 300’ün üzerinde makale yayımladı. *Crossing: A Memoir* (1999) adlı kitabı 1999 yılında *The New York Times* tarafından “The Most Notable Book” seçilen McCloskey’in *The Rhetoric of Economics* (1988) başlıklı kitabı, alanında bir klasik olarak biliniyor. Birçok dile çevrilen bu kitabın Donald ve Deirdre

¹ McCloskey burada iki kültür derken, öyle sanıyoruz ki, Charles P.Snow’un 1959 tarihli *Two Cultures* adlı kitabına atıf yapıyor. Snow bu kitabında fen bilimleri (sciences) ve beşeri bilimler (humanities) arasındaki kopuşun bilimlerin en büyük sorunu olduğu görüşünü savunuyor. McCloskey’in bu alıntısında Snow’un çalışmasına atıf bulunmuyor. (Çok önemli olan bu noktayı işaret ettiği için Ergun Türkcan’a teşekkür ederim.)

McCloskey ismiyle iki edisyonu bulunuyor. Şu anda tam zamanlı profesör olarak bulunduğu University of Illinois at Chicago'da iktisat, tarih ve İngiliz dili ve edebiyatı dersleri veren McCloskey, 1980'den bu yana yarı zamanlı olarak Erasmus University Rotterdam'da retorik ve erdem felsefesi dersleri veriyor. McCloskey halen tamamı dört cilt olan *Bourgeois Virtues: Ethics for an Age of Commerce* (2006) kitabı için Amsterdam'da yaşıyor.

V.

Aşağıdaki görüşme Deirdre McCloskey'in Amsterdam'daki evinde Aralık 2005 tarihinde yapıldı. (Metinde, söyleşinin tarihi ile bu yazının yayım tarihi arasındaki fark göz önünde bulundurulur bir iki küçük değişiklik yapıldı.)

Altuğ: Hatırladığım kadarıyla üzerinde çalıştığımız kitabın ilk cildi geçtiğimiz bahar aylarında çıkmış olacaktı. Bunda bir değişiklik oldu mu?

Deirdre: Hayır değişiklik yok. Geçtiğimiz Mayıs ayında kitap piyasaya çıktı. Kitabın başlığı da, bildiğin gibi, *Bourgeois Virtues: Ethics for an Age of Commerce* (2006).

Altuğ: Pekala, öyleyse söyleşimize şöyle bir soruyla başlayalım isterseniz. Ahlaki bir kapitalizm iyi bir şey midir bizler için?

Deirdre: Evet, ahlaki bir kapitalizm herkes için iyi bir şeydir. Düşündüğüm şey kabaca şu: Kapitalizmin işleyiş şekli büyük ölçüde *ahlakı*, yani *içimizdeki iyiyi* kullanıyor. Buradaki kilit nokta şu gibi görünüyor bana: Kapitalizm – bizim İngilizce'de dediğimiz gibi – *ahlakı* ve *içimizdeki iyiyi* tüketmez; onları bizden alıp götürmez. Adam Smith ve Montesque gibi 18. yüzyıl düşünürlerinin dediği gibi, kapitalizm insanları güzelleştirir. Elbette bu, açıkça 1848'de insanların dediğinin tam zıddı bir şey. 1848'de insanlar kapitalizmin bizi açgözlü ve obur yapacağını düşünüyorlardı. Ben hiç de böyle düşünmüyorum. Kişisel görüşüme göre açgözlülük ve oburluk hep vardı zaten. Örneğin Osmanlı İmparatorluğu'nda da açgözlülük ve oburluk vardı. Atatürk zamanında da. Bugün de var.

Altuğ: Benim uzun zamandan beri merak ettiğim bir konu var: Şu an üzerinde çalıştığımız kitabınız ile *The Rhetoric of Economics* (1988) kitabınız arasında bir bağ var mı? Benim kendi okumalarıma göre daha önceki çalışmalarınızda – özellikle *Knowledge and Persuasion*'da (1994) – *Bourgeois Virtues*'un doğuşuna dair birtakım ipuçları vardı. Ama ben sizin bu konuda ne düşündüğünüzü merak ediyorum. Sizce iki çalışmanız arasında bir süreklilikten söz edebilir miyiz?

Mayıs 2004 tarihinde Erasmus Üniversitesi'nin ev sahipliğindeki *Dutch Identity: Virtues and Vices of Bourgeois Society* başlıklı sempozyumun ardından düzenlenen akşam yemeği sırasında:
Deirde McCloskey, Altuğ Yalçıntaş ve Arjo Klamer

Deirdre: Evet, muhtemelen var, ama açıkçası bu konuda net bir düşüncem yok. *Knowledge and Persuasion* kitabımda (1994), bilimde tek korumamızın *erdem* olduğunu savunmuştum. Bu ya da şu metodolojiyi savunmak ve uygulamak maalesef iyi bilimi garanti etmiyor. Gerçekten de, kuralları takip ederek kötü bilim yapıyor olabilirsiniz. Öyle sanıyorum ki buna bizim iktisatta fazlaca tanık oluyoruz.

Bu sebeple – soruya hızlı bir cevap vermem gerekirse – evet, felsefede “erdem epistemolojisi” diyebileceğimiz kavramı bu iki çalışmam arasındaki bağ olarak kabul edebiliriz. Bana göre, retorik insan hayatı için önemlidir. Aynı şekilde kapitalizmin de retoriğe – iyi retoriğe – bağımlı olduğunu düşünüyorum. Kapitalizm açık söylev cemaatine (*open speech community*) bağımlıdır. Bu konulara, kitabımın henüz bitirmedığım ikinci cildinde değiniyorum. Orada örneğin diyorum ki, modernizasyon, sanayileşme, Sanayi Devrimi, bunların tümü bireysel özgürlüklere ve özellikle de ifade özgürlüğüne bağımlıydı. Dolayısıyla, şu an elimde bulunan çalışmayla retorik alanındaki daha önceki çalışmalarım arasındaki bağın, 18. yüzyılda İngiltere’de teknolojik buluşların çığınca birikimine yol açan *sprachethik* olduğunu söyleyebilirim.

Ama bunlar zayıf bağlantılar ve şu anda daha sağlam bir bağı nasıl kurabiliriz emin değilim. Retoriğe ilgi duydum çünkü şunu öğrenmek istiyordum: Meslektaşlarımdan çoğu özünde yalan söylüyordu. Bu durumda, acaba iktisatçılar, ulaştıkları sonuçlara nasıl ulaşıyorlar diye merak ettim. Dediklerine göre bu sonuçlara, işte ne bileyim, ekonometrik testleri yanlışlayarak ulaşmışlar. Bunun açıkça doğru olmadığını görüyordunuz. Elbette, bu duruma cevaben, ideoloji diyebilirdim. Ama bu, çok aydınlatıcı olmazdı. Ben de argümanlarının içinde olduğu hikayelere daldım. Modern iktisadi hayatın iyi mi yoksa kötü bir şey mi olduğunu merak ettim. Ve şunu gördüm: Zenginiz biz! Bakın pizzalarımız var. Otomobillerimiz de. Ruhumuz yozlaştı mı? Daha da kötüsü, modern hayat bizleri dinen ve manen alıp götürdü mü? Tam olarak değil. Bakın bunlar Hıristiyan ve Müslüman kökten dincilerin dile getirdiği argümanlar.

Altuğ: Tüm bunlar gerçek de çok ilginç. Arjo (Klamer) da şu anda yeni bir kitap üzerinde çalışıyor. Kitabının ismi *Speaking of Economics: How to be in the Conversation* (2006). Bu kitabın birçok bölümlerini şu ana kadar verdiği derslerde ve seminerlerde okuduk. O da aynı şekilde sizin gibi “ethos”tan ve “karakter”den bahsediyor, ki bence bu şekilde Arjo’nun kastettiği sizin iktisatta “erdem” ve “erdem ahlaki” derken kastettiklerinize çok yaklaşıyor. Bu yüzden ikinizin de geçtiğimiz on yıllarda çokça kullandığımız “retorik” ve “sohbet” metaforlarından yola çıkarak ve farklı patikaları takip ederek “ahlak,” “erdem ahlaki,” “ethos,” ve “karakter,” gibi kavramlara ulaştığınızı görüyoruz. Dolayısıyla aklıma şöyle bir soru geliyor: Sizce, şu anda üzerinde çalıştığınız *Bourgeois Virtues* ile Arjo’nun üzerinde çalıştığı

Speaking of Economics kitapları *The Rhetoric of Economics* ve *Conversations with Economists* (1984) kitaplarının iktisatta yarattığı etkiyi yaratacak mı?

Deirdre: İktisatçıların bize dikkat edeceklerini pek sanmıyorum. (*Gülüyor.*) Ama yine de umutluyum! Aslına bakarsanız, iktisat bu kavramlara açık bir pozisyonda bulunuyor. Bildiğin gibi, Amartya Sen gibi iktisatçılar, sosyal bilimlerde ahlak düşüncesine açık insanlar. Psikolojik iktisat da genel olarak iktisatçıları bir biçimde karakter kavramına açık hale getirdi. Yine aynı şekilde Harvard Üniversitesi'nden Benjamin Friedman yakınlarda bir kitap yayımlamış. Geçenlerde kitapçıları gezerken gördüm (Franklin 2005).

Altuğ: Yeni mi bu kitap?

Deirdre: Evet yeni. Kitap kapitalizmin ahlaki sonuçları üzerine. Tabii, Friedman'ın sorunu, kendisinin sadece bir iktisatçı olması. İktisadi bakış açısına sıkışıp kalmış demek istiyorum. Bunlardan başka, birçok başka iktisatçı da, örneğin Fray ve Frank gibi, George Akerlof gibi, iktisadın kapsamının gerçek hayatta kişileri de içermesi için uğraş veriyorlar. Biz de iktisadın "Max U"dan kurtulması taraftarıyız. Dolayısıyla her şartta, Arjo'nun kitabı ve benim kitabım bir ölçüde kabul görecektir. Şüphesiz.

Altuğ: Bundan iki yıl önce Arjo'yla beraber Erasmus Üniversitesi'nde düzenlediğimiz sempozyumdan da bahsetmek istiyorum...

Deirdre: Evet, harika bir toplantıydı...

Altuğ: Teşekkür ederim. Biz de aynı keyfi almıştık ... Sempozyumun başlığı *Dutch Identity: Virtues and Vices of Bourgeois Society* idi ve Hollanda'dan tahminimizin çok çok üzerinde, bu alanda otorite sayabileceğimiz bilimci ve felsefeci katılmıştı toplantıya (bkz: Yalçıntaş ve Klamer 2004). Bu toplantının düzenlenme amacı sizin şu anda üzerinde çalıştığınız kitabınızdı. Bu toplantıya siz de katıldınız ve olumlu tepkiler aldınız. Ama hatırlıyorum da konuşmacılar arasından birisi kalkıp bir soru sormuştu. Bana, salonda sizin bakış açınızdan rahatsız olan tek kişi oymuş gibi gelmişti. Sorulan soru, çalışmanızın üçüncü dünya ülkelerine dair doğuracağı sonuçlarla ilgiliydi, yanlış hatırlamıyorsam. Size bu soru daha önce soruldu mu bilmiyorum, ancak yine de yanıtınızı merak ediyorum. Projenizin yoğun olarak Pagan ve Hıristiyan erdemlerine dayandığını göz önünde bulundurduğumuzda, kitabınızın ilkesel olarak Avrupa ve Amerikan kültürüne hitap ettiği izlenimine kapılıyorum ister istemez. Sizce yanılıyor muyum? Kitabınızın diğer dinler ve üçüncü dünya ülkelerine bakışı nedir?

Deirdre: Evet doğru düşünüyorsun. İlkesel olarak bu iş böyle. Bunun birçok nedeni var. Ben Avrupa kökenleri olan bir Amerikan vatandaşım ve genelde bu

teolojik gelenekten gelen insanlarla sohbet ve etkileşim içindeyim. Ama kitabımın birçok yerinde İslam ve diğer Doğu dinlerine göndermelerde bulunuyorum. Çünkü kişisel olarak yeryüzündeki her toplumun cesarete, basirete, ve bunun gibi diğer birçok erdeme ihtiyacı olduğunu düşünüyorum. Her toplumun adalete ihtiyacı vardır. Evet adalet Hıristiyan orijinli bir kavramdır, ancak kişisel olarak ben bunun Batı'nın entelektüel gelişim süreci içinde sadece bir rastlantı olduğunu düşünüyorum. Ve bu durum, erdemin piyasa ilişkilerine içkin olduğunu ve piyasaların düzgün çalışabilmesi için erdeme ihtiyaç duyduğu gerçeğini değiştirmiyor. Eğer bir yerde erdem yoksa piyasalardan söz edilemez. Eğer etrafınızda hep kötü insanlar varsa piyasalar ortaya çıkmaz. Bu işin böyle olduğunu iktisatçıların yaptığı deneylerde ve diğer birçok yerde rahatlıkla görebiliyorsunuz. Eğer etrafınızda sadece kötü insanlar varsa, bunlar her zaman probleme yol açacaklardır. Birbirlerini dolandıracaktır bu insanlar. Ve dolayısıyla piyasa dediğimiz şey çıkmayacaktır ortaya. Eğer falanca kişinin önceden beri hırsızlık yaptığını biliyorsanız, o kişi size ne satarsa satsın, dolandıracaktır sizi. Ve bakınız, bu argüman çok yaygınlaştı son günlerde. Birçokları benimle aynı şekilde düşünüyor. Örneğin şimdi şuradan 18. yüzyılda yaşamış ve yazmış birinin kitabını alalım ve okuyalım. Göreceğiz ki piyasalar erdemli davranışla yaratılır – ve piyasa erdemin kendisini yaratır.

Örneğin, ben de açıp Atatürk'ün düşüncesinde bu dediklerimi bulsaydım inan şaşırırdım. Çünkü gerçekten de Türkiye'nin modernleşmesi, günümüzdeki piyasa toplumlarına – örneğin Avrupa ülkelerine – benzer bir piyasa toplumu yaratması, Türkler için çok yerinde bir seçimdir. Bu, sizleri ilk etapta daha zengin yapmayabilir; ancak sizleri daha iyi insan yapacaktır, inan bana. İşte tam da bu nedenle – kimilerine paradoks gibi gelen – düşünceme göre ahlaki bir kapitalizm herkes için iyi bir şey olacaktır.

Altuğ: Atatürk hakkındaki görüşlerinizi bilmiyordum. Ama hatırlayacaksınız, daha önce de söylemiştim. Sizin de önceki çalışmalarınızda bakış açınızı büyük ölçüde etkileyen ve belirleyen Amerikan pragmatist felsefesinin kurucularından John Dewey, Atatürk'ün davetlisi olarak Türkiye'ye gelmişti (bkz: Wolf-Gazo 1996). Biliyorsunuz, John Dewey, diğer birçok alanla birlikte, eğitim felsefesi alanında çalışıyordu. Bu nedenle 1930'ların Türkiye'sinde yeni yeni şekillenmekte olan eğitim politikalarına yön verecek görüşlerini belirtmesi için davet edilmişti ülkeye.

Deirdre: Bak Altuğ, şu konuda net olmalıyız: Zenginleşebilir ve aynı zamanda manen yozlaşabilirsin. Bizim Hıristiyanlık'ta – ve büyük ihtimalle sizin de İslam'da – dediğimiz gibi, ruhunu şeytana satmış olabilirsin. İnan bana, eğer Atatürk bu konuda düşünmemiş olsaydı çok şaşırırdım. Çok akıllı bir önderdir Atatürk; ve eminim kendi kendisine şu soruyu sormuştur: Tüm bu Cumhuriyet politikaları Türkiye toplumunun

ruhunda ne gibi bir dönüşüme yol açacak? Modernleşme Türklerin ruhunda her hangi bir yozlaşmaya yol açmış olsaydı, ben Türkiye'nin modernizasyonuna kesinlikle karşı olurum. Ama buna inanmıyorum ben. Tam tersine, modernizasyon bu sonuca yol açmaz zorunlu olarak. Aksini düşünenler, modernleşmeye olumsuz reaksiyon gösterenlerdir. Bu insanlar şöyle düşünürler: “Bakın, bizler ne yaparsak yapalım, 13. yüzyıldan daha öteye geçemeyiz. Dolayısıyla en iyisini istiyorsak, o anki durumu – yani 13. yüzyıl koşullarını – gerçekleştirmeli ve bunu korumalıyız.”

Altuğ: Son olarak, siz iktisadi tarih ve özellikle de “yeni iktisadi tarih” ya da *cliometrics* dediğimiz alanda yaptığınız çalışmalarla da biliniyorsunuz (McCloskey 1973, 1976, 1978, 1991). Aslında yeni iktisadi tarih konusunda çok şeyler yazılıp çizildi (bkz: North 1997 ve Grief 1997). Ben yapılan tartışmaları ve gelinen son noktayı da göz önünde bulundurarak çok spesifik bir soru sormak istiyorum. Eh.net adlı Internet sitesi 1999 yılında “patikaya bağımlılık” ya da “izlek bağımlılığı” (*path dependence*) üzerine uzun soluklu bir e-seminer düzenlemişti (bkz: Rosenbloom 1999). Tartışmalar sırasında, bu literatürde en çok tanınan isimlerin arasında bulunan Paul David'e – ama özellikle de Paul David'in patikaya bağımlılık konusunda bir etiket haline gelmiş QWERTY örneğine – ciddi eleştiriler yöneltmişsiniz. Paul David bu e-seminere katılmamıştı ama daha sonra başka bir yazısında size cevap verdi (bkz: David 2000). Öyle sanıyorum ki bu konuda söyleyecekleriniz vardır. Çünkü benim anlayabildiğim kadarıyla Paul David sizin üzerinde vurgu yaptığınız noktayı bir parça ıskalamış gibi...

Deirdre: Bu soruyu sorduğun iyi oldu. Evet, biraz öyle oldu aslında. Çünkü Paul'un dediğine kalsa benim patikaya bağımlılığın önemli olmadığını söylediğim sonucuna ulaşıyorsunuz. Oysa ben bunu söylemiyorum. Ben diyorum ki, kendisinin QWERTY örneği ampirik olarak hatalı. Çünkü benim bildiğim kadarıyla – ve aynı şekilde onun bildiği kadarıyla – bu konuda aksi bir kanıt yayınlamadı henüz. Yani, hala yoğun olarak daktilo yapan herhangi bir şirketin – ki böyle sayısız şirket var dünyada – QWERTY'ı bırakıp da bunun alternatifi başka bir daktilo sistemini, örneğin Dvorak sistemini, kullanmaya başlayıp başlamadığını bilmiyoruz. Sigorta şirketlerine gidiyorsunuz, örneğin. Etrafa bakıyorsunuz. Ve herkesin QWERTY kullandığını görüyorsunuz. Bence bu, şunu gösteriyor: QWERTY'den Dvorak gibi başka bir klavye sistemine geçmekle elde edeceğimiz kazanç çok çok düşük olmalı. Çünkü bugünün teknolojisiyle QWERTY'den Dvorak'a geçiş yapmak çok kolay: her klavyeyi istediğiniz şekilde değiştirebilirsiniz. QWERTY yerine ABCDEF klavye yapabilirsiniz örneğin. Ben bunu kendi bilgisayarımda bile kolaylıkla yapabilirim ... Dolayısıyla, Paul'un bu örneğine ilişkin bir problem olmalı diye düşünüyorum. Patikaya bağımlılığın ekonomilerde önemsiz olduğunu söylemek değil bu elbette. Pekala olabilir. Ve gerçekten de, senin de tezinde gösterdiğin gibi (Yalçıntaş 2006b),

patikaya bağımlılık, hepimizin ikinci en-iyilerin dünyasında yaşadığımızı söylemenin başka bir yoludur. Ronald Coase gibi, James Buchanan ve daha birçok başkaları gibi, ben de böyle düşünüyorum. Tabii bunu dile getirmek, başka bir ifadeyle, ekonomilerde ve toplumlarda kurumların önemli rol oynadığını dile getirmektir. Ben bu görüşe sonuna kadar katılıyorum. Bence kurumlar önemlidir. Bence aile hayatı önemlidir. Bence birçok şey optimaliteyi kısıtlıyor – onu yer yer imkansız hale getiriyor. Ama bu demek değildir ki aile kurumunu ya da erdem kurumunu, dini vesaire terk etmeliyiz. Bu sadece şu anlama gelir: bizler kurumların olmadığı bir dünyada yaşamıyoruz.

Altuğ: Öyleyse sizin patikaya bağımlılık tartışmaları konusunda QWERTY örneğine getirdiğiniz eleştiriyi, Ronald Coase'un deniz fenerleri örneğine yapılan eleştiriye benzetebilir miyiz?

Deirdre: Muhtemelen. Ama tek farkla: QWERTY örneği, Paul'a göre, piyasaların işlemediğinin bir kanıtıydı. Oysa Coase'un örneği, işlemeyen piyasalardan bir dereceye kadar uzak durabileceğinizi gösteriyordu. Coase kesinlikle İngiltere ve İskoçya'daki deniz fenerlerinin sayısının optimum olduğunu söylemedi. Ama Coase, tahtanın önüne geçip, soyut birtakım yöntemler kullanarak, bu türden deniz fenerlerinin olamayacağını söylemenin yanlış olduğunu söyledi. Gerçekten de, belli bir ölçüde, işlem maliyetlerinin üstesinden gelinmişti. Deniz fenerinin olduğu bir limana yaklaştığımızda, taşıdığımız yüke oranla bir tür harç ödüydünüz deniz fenerinin sahibine; ve bu harç kar amacı güden bu girişimler için yeterli miktardaydı. Senin soruna geri dönersek, Paul "McCloskey mümkün olan dünyalar içinde en iyisinde yaşadığımızı inanıyor" diyerek benim dediklerime cevap vermiş sayılmaz. Çünkü bu benim George Stigler gibi düşündüğüm anlamına gelir. Oysa Stigler benim düşmanımdır; Stigler gibi düşünmüyorum ben! Dediğim gibi mümkün olan en iyi dünya değil içinde yaşadığımız dünya. Ama diğer taraftan, kara tahtanın önünde soyut bir takım matematiksel yöntemleri kullanarak ya da denk gele ve uygunsuzca seçilmiş örnekler üzerinden – ki gerçekten de Paul QWERTY üzerine hiçbir tarihsel araştırma yapmamıştır – bu dediğimin aksini ispat edemezsiniz. Ben bir Coasean'ım. Yani, bir kurumun ya da belli bir düşünsel tavrın ya da ideolojinin ya da belirsizliğin, alışkanlıkların ya da cehaletin yol açtığı maliyetlerin ne olduğunu bulmak ve bunu kısmen de olsa bertaraf etmek için, bizzat o spesifik örneği ele almak gerektiğine inanıyorum. Hiçbir genel teori yoktur ki işlem maliyetleri yüzünden en kötü (ya da en iyi) bir dünyada yaşadığımızı kısa yoldan bize ispat etsin. Bu kanıya ancak tek tek özel örneklere bakarak ulaşabiliriz.

Altuğ: Çok teşekkür ederim, Deirdre. Birçok konuyu aydınlattığınızı düşünüyorum.

Deirdre: Ben teşekkür ederim. Büyük zevkti.

Deirdre McCloskey, Alessandro Lanteri ve Ajo Klamer Hollanda'nın Delft kentinde düzenlenen bir seminer sırasında. (Temmuz 2005)

VI.

Deirdre McCloskey, Arjo Klamer'in editörlüğünü yaptığı *Value of Culture: On the Relationship between Economic and Arts* (1996) kitabına yaptığı katkının sonunda, editörle yaptığı kısa söyleşide şöyle demektedir:

McCloskey: Ben Deirdre Teyze gibi davranıyorum – en çok da iktisat mesleğini yürütenlere. İktisat, kötü zamanlar yaşıyor; ve iktisatçıların yaptığı hatalar çoğunlukla beyefendilere ait. Nasıl ki teyzeler bahçedeki çiçeklerin üzerinde tepinip duran çocukları azarlarsa, ben de teyzeleri olarak iktisadı bu hale getiren bu beyefendileri azarlıyorum.

Klamer: Ve iktisatçıların, iktisadın ahlaki boyutları konusuna itinalı yaklaşımlarıyla daha iyi sonuçlar alacağını düşünüyorsun...

McCloskey: Evet, iktisat bu şekilde, başladığı yere – Adam Smith’e – dönmüş olacak. Ashton adlı iktisadi tarihçinin dediği gibi, iktisat böylece her iki ayağı üzerinde birden durabiliyor olacak (Klamer 1996: 200).

Deirdre McCloskey’in, *metaforik olarak*, Adam Smith’i dirilttiği ve bunun da daha iyi bir iktisat okumasına yol açacağı konusunda bugün hemen hemen herkes aynı görüşte. Jack Amarglio, David Ruccio ve genel olarak *Rethinking Marxism* çevresinin yazarlarının yazıp çizdiklerinin satır aralarında dahi – kimi zaman gizli kimi zaman açıkça – bu kabulü görmek mümkün. Bu literatür Marx’ı, *metaforik olarak*, diriltmek ister mi ve bunu nasıl yapar, tüm bunlar McCloskey’in yeni kitabının yaratacağı tartışmayla birlikte kesinleşecek. Şimdiden görebildiğimiz ve söyleyebileceğimiz ise şudur: Deirdre McCloskey daha iyi bir iktisat okumasının – örneğin Smith okuyarak – mümkün olduğunu gösterdi. Daha iyi bir eleştirel iktisat yazınının – örneğin Marx okuyarak – mümkün olup olmadığı ise McCloskey’in öğrencilerinin bu alandaki başarısına bağlı.

Deirdre McCloskey’in Kişisel Web Sayfası:

<http://www.uic.edu/~deirdre2>

Arjo Klamer’in Kişisel Web Sayfası:

<http://www.klamer.nl>

Deirdre McCloskey’in bazı kitap ve makaleleri:

McCloskey, Deirdre. 1973. *Economic Maturity and Entrepreneurial Decline: British Iron and Steel, 1879-1913* (Cambridge, Mass.: Harvard University Press).

McCloskey, Deirdre. 1976. “Does the Past have Useful Economics?” *Journal of Economic Literature* June.

McCloskey, Deirdre. 1978. “The Achievements of the Cliometric School” *Journal of Economic History* 38 Mart.

McCloskey, Deirdre. 1983. “The Rhetoric of Economics” *Journal of Economic Literature* 31 Haziran.

McCloskey, Deirdre. 1992. *If You’re so Smart* (Chicago: University of Chicago Press).

McCloskey, Deirdre. 1993. *The Secret Sins of Economics* (Chicago: Prickly Paradigm Press).

McCloskey, Deirdre. 1996. *The Vices of Economists, the Virtues of the Bourgeois* (Amsterdam: Amsterdam University Press).

McCloskey, Deirdre. 1997. “The Good Old Coase Theorem and the Good Old Chicago School: Comment on the Medema-Zebra Paper” İçinde: Medema, Steven. (ed.). *Coasean Economics: The New Institutional Economics and Law and Economics* (Boston: Kluwer).

McCloskey, Deirdre. 1998. *The Rhetoric of Economics*. (The University of Wisconsin Press).

McCloskey, Deirdre. 1999. *Crossing: A Memoir* (Chicago: Chicago University Press).

- McCloskey, Deirdre. 2006. *Bourgeois Virtues: Ethics for an Age of Commerce*. (Chicago: Chicago University Press).
- McCloskey, Deirdre and George Hersh. 1991. *A Bibliography of Historical Economics to 1980* (Cambridge: Cambridge University Press).
- Deirdre McCloskey, iktisadın retoriği ve *cliometrics* üzerine bazı yayınlar:
- Balak, Benjamin. 2006. *McCloskey's Economic Thought: The Rhetoric of an Economist* (London and NY: Routledge).
- David, Paul. 2000. "Path Dependence, Its Critics and the Quest for 'Historical Economics'" *Stanford University Department of Economics Working Paper No: 00011*.
- Franklin, Benjamin. 2005. *The Moral Consequences of Economic Growth* (Knopf Pub.).
- Grief, Avner. 1997. "Cliometrics after 40 Years" *American Economic Review* 87(2).
- Klamer, Arjo. 1984. *Conversations with Economists* (Rowman & Littlefield Publishers).
- Klamer, Arjo. 1996. *The Value of Culture: On the Relationship between Economics and Arts* (Amsterdam: Amsterdam University Press).
- Klamer, Arjo. 2006. *Speaking of Economics: How to be in the Conversation* (London: Routledge).
- Klamer, Arjo, Deirdre McCloskey ve Robert Solow. (der.). 1988. *The Consequences of Economic Rhetoric* (Cambridge: Cambridge University Press).
- Mäki, Uskali. 1995. "Diagnosing McCloskey" *Journal of Economic Literature* 33(3).
- North, Douglass. 1997. "Cliometrics after 40 Years" *American Economic Review* 87(2).
- Rosenbloom, Joshua. 1996. "E.H.R.:FORUM: Path Dependence" <http://eh.net/pipermail/eh.res/1996-November/001453.html>
- Wolf-Gazo, Ernest. 1996. "John Dewey in Turkey: An Educational Mission" *Journal of American Studies of Turkey*, 3 Spring.
- Yalçıntaş, Altuğ. 2006a. "Historical Small Events and the Eclipse of *Utopia*: Perspectives on Path Dependence in Human Thought" *Culture Theory and Critique "Intellectual History"* özel sayısı 47(1).
- Yalçıntaş, Altuğ. 2006b. *Economics of the Will to Perfection: An Institutional Critique* Hazırlanmakta olan doktora tezi. Erasmus Institute for Philosophy and Economics, Erasmus University Rotterdam.
- Yalçıntaş, Altuğ ve Arjo Klamer. 2004. "When Being Virtuous Makes Sense: Bourgeois Ethics in the Golden Age vs. Embarrassment of the Bourgeoisie Today" *Aelementair* 4(3).
- Ziliak, Stephen. 2001. *Measurement and Meaning in Economics: The Essential Deirdre McCloskey* (Clethenham, Edward Elgar).